

2005-10-12

TYRESÖ KOMMUN valtningen
Camilla Thinsz Fjellström/Stig Westlund

Utredning om barn/elever som behöver snabbare arbetstakt eller större utmaningar

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1. Syfte	3
2. Genomförande och metod.....	3
3. Formuleringar i styrdokument och attityder kring frågor som rör barn/elever i behov av snabbare arbetstakt och större utmaningar.....	3
3.1 Styrdokumentet.....	3
3.2 Elevers, lärares och föräldrars attityder, en nationell bild	4
3.3 Sammantaget	5
4. Individualisering av undervisningen.....	6
4.1 Kännedom om kursplaner och betygskriterier	6
4.2 Individuell planering och dokumentation	6
4.3 Nivågruppering.....	7
5. Vad vet vi om vad som görs i Tyresö kommun för barn/elever som behöver snabbare arbetstakt och större utmaningar?	7
5.1 Flexibel förskoleklasstart och timplaneförsöket	7
5.2 Valfrihet och profilering	8
5.3 Observationsrapporter	9
5.4 Kundundersökning/nöjdhetsenkäter	11
6. Förslag utifrån utredningen.....	15
Bilaga 1	16
Bilaga 2	17

Sammanfattning

I Tyresö kommun finns möjlighet till flexibel start i förskoleklass, förskolor och skolor har i viss mån profilerat sig, det finns profilklasser med kommunintagning och i kommunen finns fristående skolor och förskolor i egen regi. 70 procent av föräldrar till elever i åk 5 menar att utbudet av skolor ger tillräckligt stora valmöjligheter. Motsvarande andel för föräldrar till elever i åk 8 är 55 procent.

Redovisningar i observationsrapporter från förskola och grundskola tyder på att det finns mer att önska vad gäller snabbare arbetstakt/större utmaningar för de barn/elever som behöver detta. Undervisningen tycks inte vara individualiserad i någon större utsträckning. Det finns också några exempel på verksamhet som uppges ta tillvara dessa barns/elevs behov. Detta görs framförallt genom nivågrupperingar samt genom att ge att ge bredviduppgifter/kommande lärobok.

Nöjdhetsundersökningarna vittnar om att relativt stora andelar föräldrar och elever (förskola och grundskola) inte instämmer i att barnen/eleverna har individuella utvecklingsplaner eller inte vet om de har detta. Eventuellt kan detta vara fråga om otydlighet i begrepps användningen.

Majoriteten av föräldrarna menar att deras barn i förskola eller grundskola stimuleras till utveckling och lärande. Utbildningen på gymnasiet tycks inte göra att eleverna uppfattar att lärarna anpassar undervisningen efter deras behov. Eleverna upplever stress.

1. Syfte

Syftet med uppdraget är att belysa frågan om barn/elever i behov av snabbare arbetstakt eller större utmaningar får sina behov tillgodosedda i förskolan och skolan i Tyresö och i så fall hur. Resultatet från kartläggningen kan dels användas för att föreslå åtgärder och dels för att sprida goda exempel. Uppdragsgivare är Barn- och utbildningsnämnden.

2. Genomförande och metod

Rapporten inleds med att sammanfatta vad styrdokumentet säger om barn/elever som behöver snabbare arbetstakt och större utmaningar samt i den mån det finns information om frågan, ge en nationell bild. Därefter sammanställs befintlig information om hur dessa elevers behov tillgodoses i Tyresö. Som underlag används observationsrapporter och resultat från kundundersökningar.

Gruppdiskussioner med personal och ledare från Tyresös förskolor och grundskolor genomförs i syfte att fördjupa kunskapen om i vilken utsträckning dessa barns/elevs behov tillgodoses och hur behoven tillgodoses. Resonemangen från diskussionerna summeras och analyseras. Utifrån denna kunskapsbas sammanfattas slutsatser och föreslås åtgärder. Fokus i rapporten är på grundskolan.

3. Formuleringar i styrdokument och attityder kring frågor som rör barn/elever i behov av snabbare arbetstakt och större utmaningar

3.1 Styrdokumentet

Barnens och elevernas rätt till utveckling slås fast i styrdokumentet för de olika verksamheterna. I läroplanerna begränsas inte barnens/elevens utveckling av ”kunskaper” i snäv bemärkelse utan de förmågor barnen/eleverna ska utveckla ska ses i ett vidare perspektiv. Skolan ska inriktas på att ge utrymme för olika

kunskapsformer, fakta, förståelse, färdighet, förtrogenhet, och att skapa ett lärande där dessa former balanseras och blir till en helhet. Varje elev har rätt att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar.

I läroplanerna finns inget som begränsar förskolans/skolans arbete med de barn/elever som behöver en snabbare arbetstakt och större utmaningar. Det är elevens förutsättningar som ska styra arbetets upplägg. Upplägget i läro- och kursplanerna med uppnåendemål och strävansmål innebär att eleven kan nå hur långt som helst.

I läroplanen för förskolan framgår exempelvis att *"Hänsyn ska tas till barnens olika förutsättningar och behov."*, *"Barnens nyfikenhet, företagsamhet och intressen skall uppmuntras och deras vilja och lust att lära skall stimuleras."* och *"Barnen skall få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter."*

I läroplanen för grundskolan är det framskrivet att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Under rubriken God miljö för utveckling och lärande framgår att *"Eleven skall möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Skolan verkar i en omgivning med många kunskapskällor. Strävnan skall vara att skapa de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll därvidlag. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter."*

Liksom i grundskolans läroplan skrivs det särskilda ansvaret för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen fram i läroplanen för de det frivilliga skolformerna. Men även här framgår att *"Varje elev skall få stimulans att växa med uppgifterna och möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar."* Elevernas val av program i gymnasieskolan kan ses som ett sätt för eleven att välja arbetstakt.

3.2 Elevers, lärares och föräldrars attityder, en nationell bild

I Skolverkets riksrepresentativa attitydundersökning¹ har elever, lärare och föräldrar fått svara på frågor som direkt berör eller har anknytning till frågan om elever som behöver snabbare arbetstakt och större utmaningar. Tillfrågade är elever i åk 7-9 i grundskolan och gymnasiet. Lärare och föräldrar som svarat arbetar i/har barn i åk 1-9 i grundskolan eller gymnasiet.

Av lärarna instämmer 34 procent helt/i stor utsträckning i påståendet att "Kunskapskraven i skolan är för låga". En större andel i de senare åren i grundskolan och gymnasiet (åk 7-9 samt gymnasiet, 41 procent) än i de tidigare skolåren (åk 1-6, 26 procent).

16 procent av lärarna tycker att den svenska skolan i mycket/ganska stor utsträckning lyckas med att "Ge extra stimulans till särskilt duktiga elever". Hela 60 procent av lärarna tycker att skolan i mycket/ganska liten utsträckning lyckas med detta.

¹ Skolverket, 2004, "Attityder till skolan 2003", Rapport 243

När lärarna får svara på hur de tycker att de själva lyckas i sitt arbete är det 62 procent av lärarna som tycker att de lyckas mycket/ganska bra med att ”Utgå från varje enskild elevs behov i lärandet”. En mindre andel i de senare åren i grundskolan och gymnasiet (åk 7-9 samt gymnasiet, 55 procent) än i de tidigare skolåren (åk 1-6, 70 procent).

Elevsvar på frågor som är relevanta för frågeställningen om snabbare arbetstakt/större utmaningar:

- På frågan om nivån på kraven som ställs på dig i skolan är för låga, lagom eller för höga är det 14 procent av eleverna som menar att de är för höga. 81 procent av eleverna menar att de är lagom och 4 procent menar att de är för låga. Av elever på program där APU inte krävs upplevs kraven i större utsträckning som för höga, 19 procent, jämfört med på program där APU krävs, 9 procent. Kraven upplevs i större utsträckning som för höga av flickor, 18 procent, än av pojkar, 9 procent.
- På frågan om hur ofta eleven känner sig stressad i skolan är det 36 procent som menar att de sällan/aldrig är stressade i skolan, 34 procent uppger att de alltid/oftast är stressade. Av elever på program där APU inte krävs upplevs stress i större utsträckning alltid/oftast, 43 procent, jämfört med på program där APU krävs, 28 procent. Stress alltid/oftast upplevs i större utsträckning av flickor, 47 procent, än av pojkar, 21 procent.
- 68 procent av eleverna tycker att skolan är mycket/ganska bra lyckas med att göra dig nyfiken och uppmuntra dig att själv söka kunskap.
- 60 procent av eleverna tycker att alla/de flesta lärarna (gr 66%, gy 55%) har förmåga att engagera dig och skapa intresse
- 80 procent av eleverna tycker att alla/de flesta lärarna (gr 83%, gy 76%) tror på dig och din förmåga att lära
- 75 procent av eleverna tycker att de i alla/de flesta ämnen kan du arbeta i den takt som passar just dig (gr 79%, gy 71%)
- 73 procent av eleverna tycker att lärarens information om hur just du klarar dig är bra i alla/de flesta ämnen (gr 78%, gy 69%)
- 63 procent av eleverna menar att skolan väldigt/ganska mycket ger lust att lära dig mer

33 procent av skolbarnsföräldrarna instämmer helt/i stor utsträckning i att ”kunskapskraven i skolan är för låga”.

19 procent av föräldrarna menar att skolan i mycket/ganska stor utsträckning lyckas ”ge extra stimulans till särskilt duktiga elever”, 44 procent menar att skolan lyckas med detta i mycket/ganska liten utsträckning.

57 procent av föräldrarna bedömer att ”Den stimulans ditt barn” får är mycket/ganska bra och 15 procent att stimulansen är mycket/ganska dålig.

3.3 Sammantaget

Det finns inget i styrdokumentet som begränsar arbetet med elever som behöver snabbare arbetstakt/större utmaningar. Tvärtom ska elevernas förutsättningar styra arbetets upplägg så att varje elev i skolan har rätt att få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.

Knappt två av tio lärare menar att skolan i mycket/ganska stor utsträckning lyckas ge extra stimulans till särskilt duktiga elever. Sex av tio lärare tycker att skolan i

mycket/ganska liten utsträckning lyckas med detta. Samtidigt menar sex av tio lärare att de själva lyckas mycket/ganska bra med att utgå från varje enskild elevs behov i lärandet. Samma mönster återkommer hos föräldrarna när det gäller bedömning av "skolan" jämfört med uppfattningen om "det egna barnets situation".

70-80 procent av eleverna uttrycker nöjdhet på flera angränsande områden till frågeställningen om snabbare arbetstakt och större utmaningar, tex arbetstakt. Dock är det tydligt att majoriteten av eleverna, 80 procent, tycker att kraven är lagom. 14 procent av eleverna menar att kraven är för höga, framförallt flickor, medan endast 4 procent av eleverna upplever att kraven är för låga. Hela 34 procent av eleverna upplever sig alltid/oftast stressade. Framförallt är det flickor som upplever stress.

4. Individualisering av undervisningen

I den sammanhållna grundskolan ska undervisningen individualiseras, något som inte är oproblematiskt. Eleverna är olika och undervisningsmetoden eller undervisningens innehåll ska anpassas för att alla elever ska ha en chans att lyckas enligt sina förutsättningar. För att barnets/elevens behov ska kunna tillgodoses krävs, utöver kännedom om barnets/elevens förutsättningar, kunskap om målen för verksamheten, en plan för att nå måluppfyllelse samt organisatoriska förutsättningar. Det finns flera sätt att nå detta, här redovisas några.

4.1 Kännedom om kursplaner och betygskriterier

I den mål- och resultatstyrda skolan är elevernas kännedom om innehållet i kursplanerna och kraven för olika betyg grundläggande. Detta gäller framförallt de senare skolåren, men även för yngre elever kan information och kunskap om innehåll och krav ses som en förutsättning för att eleverna själva uttalat ska kunna kräva snabbare arbetstakt och större utmaningar. Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan² visar att det är mellan 50 och 75 procent av eleverna (åk 9), beroende på ämne, som säger sig veta vad som är bestämt i kursplanerna att de ska lära sig. Mellan 58 och 78 procent av eleverna, beroende på ämne, tycker att det stämmer bra att de fått reda på vad de ska klara för att få olika betyg i ämnet.

4.2 Individuell planering och dokumentation

Individuell planering och dokumentation kan ha olika syften vilket framkommer i en rapport från Myndigheten för skolutveckling; påverka elevens delaktighet och ansvarstagande, synliggöra, motivera, öka måluppfyllelsen, utgöra underlag inför utvecklingssamtal, ge en överblick över elevens lärande och utveckling samt vara till stöd för läraren när det gäller att anpassa arbetsuppgifter, svårighetsgrad, material och arbetsätt efter elevens behov. Det finns en nära koppling mellan den individuella planeringen och dokumentationen och utvecklingssamtal, åtgärdsprogram och kvalitetsarbete.³

Den individuella planeringen och dokumentationen handlar om parallellprocesser mellan alla nivåer i skolan som synliggör såväl lärandet för den enskilde eleven, som lärandet för läraren, arbetslaget och skolan. Analysen av skolornas arbete visar att individuell planering och dokumentation skapar tydlighet och struktur, mål och resultat blir synliga och det skapar underlag för dialogen mellan lärare, elever och föräldrar om fortsatt lärande mot ökad måluppfyllelse.

² Skolverket, 2004, "Nationella utvärderingen av grundskolan 2003", Rapport 250

³ Myndigheten för skolutveckling, 2004, "Individuell planering och dokumentation i grundskolan", Dnr 2003:251

Studien visar att systemet med mål att uppnå och mål att sträva mot framstår som svårt att hantera. Uppnåendemålen betonas ofta på bekostnad av strävansmålen. Målen tenderar också att förlora sin karaktär av mål när de i den individuella planeringen och dokumentationen övergår i arbetsmoment eller rutiner för arbetet.

4.3 Nivågruppering

Organisationen av verksamheten kan påverka möjligheten att bedriva en individualiserad undervisning. Nivågruppering av eleverna är ett sätt att organisera undervisningen för att tillgodose olika behov. Skolverkets forskningsöversikt om nivågruppering⁴ visar att det inte finns något enkelt svar på frågan om nivågruppering är bra eller dåligt för elevernas prestationer. För de allra duktigaste eleverna kan nivågruppering innebära ökade möjligheter om det innebär att dessa elever får möjlighet att lära mer. Men det är undervisningen som ger resultat och inte nivågrupperingen i sig.

Inomklassgrupperingar antas vara effektiva då grupper skapas med avseende på förkunskaper inom ett begränsat område. Ju mer avgränsade kunskapsområden som studeras desto troligare tycks det vara att man kan finna goda inlärningseffekter av nivågruppering. Då sker omgrupperingar inför eller inom varje ämnesområde. Flera dokumenterade problem med nivågruppering kan då minimeras t.ex. svårigheter att avgöra vilken grupp eleven ska gå i, risken att ”diskriminera” elever som av olika skäl inte uppfattas som skolanpassade, svårigheter att flytta mellan grupperna, undervisningen utgår från att gruppen är homogen trots att även en nivågrupperad grupp till viss del är heterogen, eleverna i de ”sämst presterande grupperna” ställs inför alltför låga krav, påtaglig stress i de duktigare grupperna, elevernas självbild och självkänsla kan påverkas negativt.

5. Vad vet vi om vad som görs i Tyresö kommun för barn/elever som behöver snabbare arbetstakt och större utmaningar?

Barns/elevs behov av snabbare arbetstakt och större utmaningar kan tillgodoses på olika sätt bl. a genom flexibel start i skolan, möjlighet till profilering efter intresse, individualiserad undervisning. Även timplaneförsöket ökar möjligheterna för grundskolan att arbeta med individualisering.

Här följer en genomgång av den information vi har om hur barn/elever med behov av snabbare arbetstakt/större utmaningar tillgodoses i Tyresö kommun samt elevs och föräldrars attityder:

5.1 Flexibel förskoleklasstart och timplaneförsöket

Elever har möjlighet att börja årskurs 1 som 6 eller 8 åringar enligt skollagen. En försöksverksamhet pågår på Fornuddens skola där de barn/elever som ska börja årskurs 1 som sexåringar har möjlighet att redan som femåringar börja i förskoleklassen. Tidigare har det bara varit möjligt att som femåring börja i förskoleklassen till höstterminen i mån av plats om man velat börja skolan som sexåring. Hittills har intresset inte varit stort från föräldrar, två femåringar har anmälts till att börja förskoleklassen till hösten 2005. Möjligen beror detta på att informationen till föräldrarna inte varit tillräcklig.

⁴ Wallby, K, Carlsson, S och Nyström, P, 2001, ”Elevgrupperingar – en kunskapsöversikt med fokus på matematikundervisning.” Skolverkets monografiserie

Nio skolor i Tyresö deltar i försöket att arbeta utan timplan och deltar i nätverk med sex kommuner i utvecklingsarbetet. I utvärderingen av timplaneprojektet i Tyresö läsåret 2003/04 skriver man att ”Skolorna har blivit mer målorienterade och har fler pedagogiska diskussioner i personalgrupperna hur eleverna bäst stöds i sitt arbete mot målen. Detta arbetssätt har utvecklats under projektets gång.”

Vidare skriver man i samma utvärdering ”Klasser tas bort, istället grupperingar efter elevernas tidigare kunskaper. Åldersblandat i språk med förstärkning till elever med större behov. Nivågrupperingar i matematik, svenska och engelska.”

5.2 Valfrihet och profilering

Ett av fem inriktningsmål i kommunen är ”en skola med valfrihet och profilering”. Under detta har resultatmålen ”varje förskola/skola ska tydliggöra sin pedagogiska inriktning” och ”andelen enskilda förskolor/friskolor ska öka” formulerats för förskolan och grundskolan. För gymnasiet är resultatmålet ”personal i varje programarbetslag ska utforma och profilera utbildningen på ett för ungdomarna tydligt sätt”.

Av kommunens kvalitetsredovisning för år 2004 framgår:

Nio **förskolor** redovisar inte några åtaganden under inriktningsmålet ”En förskola med valfrihet och profilering”. Tre förskolor redovisar att de arbetar Reggio Emilia inspirerat. Tre förskolor beskriver att de vill arbeta för att barnen får en så mångsidig stimulans som möjligt för att barnet ska utvecklas optimalt. Tre förskolor beskriver sin satsning på språkutveckling och språkjournaler. Två förskolor arbetar med skog och natur som inriktning. En förskola har ”grön flagg”. Några beskriver att de arbetar med svensk förskolepedagogik med inriktning på målen i Lpfö-98. Några beskriver flera av de inriktningar som är nämnda ovan. (Samtliga förskolor arbetar efter målen i Lpfö-98 inte enbart de som anger det som profil)

I **grundskolan** nämns profilerna ”Idrott & hälsa”, ”Kunskap och trygghet”, ”Miljö och kultur”, ”Grön flagg” och ”Glädje – kunskap – nyfikenhet”. Dessutom beskriver skolorna hur de arbetar exempelvis ämnesövergripande, temainriktat, storyline, skapande, kulturinriktat mm.

Det finns tre friskolor(grundskolor) i kommunen, Montessoriskolan Vintergatan åk F-5, Kunskapsskolan i Tyresö åk 6-9 och Yggdrasil resursskola åk 6-9.

I Tyresö kommun har eleverna möjlighet att välja profilklasser i grundskolan. Möjligheten att välja olika profilklasser kan ses som sätt att möta de elever som behöver snabbare arbetstakt eller större utmaningar inom olika områden. I kommunen finns idag fyra olika profilklasser med kommunövergripande intagning: Dalskolan: Ma-NO-klass åk 6, Kumla skola: teaterklass åk 6 samt Nyboda skola: Musikklass åk 4 och Idrottsklass åk 6. Musikklassen har funnits i 20 år och har årligen ca 60-85 sökande. Idrottsklasserna har funnits i 15 år och har haft mellan 80 och 155 sökande. Ma/no klassen och teaterklassen har bara funnits i ett år. Båda profilerna hade drygt 50 sökande.

Tyresö Gymnasium hade följande program läsåret 2003/2004: BF, BP, EC, ES, FP, HP, IV, MP, NV, SP, TE och ett specialutformat program Affärsprogrammet, samt gymnasiesärskolans verksamhetsträning och yrkesträning. Inom ramen för SP erbjöds eleverna även att studera på fotbollsgymnasium.

I och med att profileringen av programmen har kopplats till marknadsföringen av dem, har programmens särart förtydligats och arbetslagens engagemang tydligt ökat.

Teknikprogrammet utsågs till bästa teknikprogram i länet av länets företagarförening, Tyresö gymnasium utsågs till bästa UF-skola (UF=unga företagare) i Sverige av UF-organisationen och flickorna i Handbollsgymnasiet kvalificerade sig till VM för gymnasieskolor 2005.

Ett antal utvecklingsarbeten på programsidan har startats:

- Medieprogrammet mot inriktning Design
- Byggprogrammet mot inriktning Måleri
- Individuella programmet mot inriktning Lärling
- Samhällsprogrammet mot inriktning Idrott. På samhällsprogrammet har gymnasiet dessutom tagit in elever i åk 1 för första gången på det nya Handbollsprogrammet.

5.3 Observationsrapporter

I kommunens kvalitetsarbete utgör samverkan om uppföljning och utvärdering en del. I samarbetet genomförs bl. a observationer. Observationerna ger information om arbetet på förskolor/skolor.

I metodböckerna för förskolan och grundskolan finnas individualisering som ett område att observera. I observationsrapporterna ges frågeställningarna om barn/elever i behov av stöd generellt sett ett större utrymme än frågan om barn/elever som behöver snabbare arbetstakt/större utmaningar. Observationsrapporterna beskriver dessa båda områden i olika utsträckning vilket gör att underlaget inte ska ses som heltäckande.

5.3.1 FÖRSKOLAN

I metodboken för förskoleobservationsarbetet finns ”individualisering” som ett område att observera. Inom detta område ställs frågorna ”På vilket sätt anpassas lärandemiljön till svag-/ högpresterande barn och barn i behov av särskilt stöd?”, ”Hur bemöts och stimuleras det enskilda barnet utifrån utveckling, mognad och behov?”

I de flesta observationsrapporterna från år 2003 och 2004 skrivs inget uttalat om verksamhet för ”högpresterande” barn. Däremot förs resonemang om lärprocesser och personalens förhållningssätt som visar på verksamhet som strävar mot självständiga barn med ansvar efter förmåga. Personalens förhållningssätt beskrivs ofta som respektfullt gentemot barnen och personalen stöttar och tar tillvara barnens förmåga, intressen etc utifrån barnens förutsättningar.

Citat från rapporter år 2003 och 2004⁵:

”Materialet och dess placering var för högpresterande och för barn i behov av stöd undermåligt. För de barn som behövde lite extra så var det svårt att hitta något som gav tillräckliga utmaningar, var roligt och stimulerande.”

”Förskolan har intentionen att stödja barn i olika utvecklingsstadier. Vi såg hur de arbetade med två barn som hade kommit längre när det gäller bokstäver. Dessa barn blev uppmuntrade och deras alster sattes upp på väggen. Det var inget hinder att dessa barn gick på olika avdelningar.”

”Verksamheten är uppbyggd så att den tillgodoser alla barns utveckling.”

⁵ Citaten är hämtade från rapporter om förskolorna: Ballongen, Kardemumman, Paletten, Kobo Slottskojan och Kuben, Teddybjörnen och Tunnbandet.

”Pedagogerna har ambitionen att se varje barn och följa deras utveckling.
Kommentar: Loggbok, utvecklingssamtal och utvecklingsplan.”

”Deras förhållningssätt är att arbeta efter barns styrkor och inte svagheter enligt Läroplanen för förskolan.”

”Enligt förskolerektor får högpresterande barn ”för lite utmaning” på förskolan.”

5.3.2 GRUNDSKOLAN

I metodboken för grundskoleobservationsarbetet finns ”individualisering” som ett område att observera. Inom detta område ställs frågan ”Vilka utmaningar möter högpresterande elever?”

I rapporterna diskuteras elever som behöver snabbare arbetstakt/större utmaningar i begränsad utsträckning. Däremot diskuteras närliggande områden såsom elevernas ansvar, elevernas utvärdering av sitt eget arbete etc.

Citat från rapporter år 2003 och 2004⁶:

”Mycket av det vi såg var lärarledd och i flera fall läromedelstyrd undervisning, där läraren bestämmer över form och innehåll. Tempot var många gånger långsamt och eleverna arbetade på egen hand i läroboken. Utmaningen för högpresterande elever var att få arbeta i en lärobok för äldre.”

”Vi kunde inte se på vilket sätt högpresterande elever möter utmaningar förutom att i vissa skolår nivågrupperas eleverna i några ämnen, t ex matematik och engelska.

Större individuella anpassningar även för de högpresterande eleverna borde kunna förverkligas med den lugna och studievänliga arbetsmiljö som råder på skolan.”

”Många klasser arbetar med arbetsscheman som ger en form av individualisering utifrån elevens förmåga och behov. Läraren planerar ramen för de olika arbetsscheman som finns och dessa är utformade med en tydlig progression. Eleverna kan välja uppgift inom arbetsschemat.”

”Vid observationen såg vi inte någon större flexibilitet i arbetet kring eleverna. Utmaningar för eleverna mötte vi främst i profilämnena i nätverken idrott och musik.

Verksamheten på X skola genomsyras inte av individualisering.”

”Progressionen i elevens lärande är väl dokumenterad genom de åskådliga krysscheman som följer kursplanen i de olika ämnena. Lärandets glädje syns när eleven drivs av en inre drivkraft att lära, når sina mål och går vidare på egen hand mot nya mål. Alla elever använder inte tiden effektivt, då en del av tiden går åt att vänta på hjälp, handledning att gå vidare eller väntan på att visst material ska bli ledigt. Friheten att välja aktivitet innebär att eleven kan arbeta med sitt favoritämne under långa perioder. Att arbeta i egen takt innebär ökad möjlighet till fördjupning och utveckling.”

”X skola deltar i projektet med timplanefri verksamhet. Utifrån detta har man organiserat verksamheten så att eleverna i år F-5 använder en del av undervisningstiden till ”eget arbete”. I år 6-9 har en tredjedel av tiden i varje teoretiskt ämne lagts ut som s.k. stugtid, då eleverna själva kan välja vilket ämne de vill arbeta med. Syftet med denna organisation är att ”eleven ska kunna påverka sitt lärande”.

Lärarnas ämneskompetens utnyttjas inte fullt ut på stugtid då eleverna inte nödvändigtvis går till ”rätt” ämnesstuga. Valet styrs ofta av kompisar och om det är lugn och ro i stugan.

⁶ Citaten är hämtade från rapporter om grundskolorna: Fornudden, Hanviken, Krusboda, Kumla, Njupkärr, Nyboda, Sofieberg, Stimmet, Strand och Tyresö Montessoriskola.

Elevernas ”eget arbete” och ”stugtid” syftar till att ge eleverna möjlighet att påverka sitt eget lärande. I år kan elever t ex elever i år 9 välja att läsa gymnasiets Ma A kurs under en stugtimme per vecka. Kursen leds av elever från gymnasieskolan.

Målsättningen ”att alla elever ska lära sig så mycket det bara är möjligt” kan vara är svår att nå och är dessutom svår att utvärdera. Vi har sett få exempel där det förmedlas någon kultur av höga förväntningar på eleverna.”

”Diskussion kring individuella inlärningsstilar och medvetandegörande om detta sker främst i samband med utvecklingssamtal. Vid redovisning av olika arbetsmoment ges ofta möjlighet för eleverna att välja redovisningssätt. Enligt uppgift finns medvetenhet om detta som också är ett prioriterat kompetensutvecklingsområde.”

”De lektioner vi besökte hade alla bra tempo och tiden användes effektivt. Varje lektion innehöll många olika moment. Genomgående råder ett respektfullt samspel mellan lärare och elever och eleverna emellan. I de högre årskurserna verkade läromedlet styra undervisningen väl mycket i matematik och engelska. I dessa ämnen utgick man inte alltid från elevens intresse och behov. För elever som sökte en större utmaning erbjöds detta i form av fler uppgifter av liknande karaktär, sk. ”springuppgifter” i matematiken, en möjlighet att välja fler glosor i engelskan, samt bredvidläsningsböcker.”

”Några pedagoger tycker det är viktigt att nivågruppera eleverna vid genomgångar. De har också startat ett arbete med arbetsscheman med olika svårighetsgrader för eleverna, där eleverna väljer efter behov. Vi såg en del individanpassad undervisning.”

”Vi såg en tydlig progression i elevernas lärande, från det lättare till det svårare. Det fanns utmaningar och eleverna hade möjligheter att utvecklas vidare från sin nivå.”

5.3.3 GYMNASIET

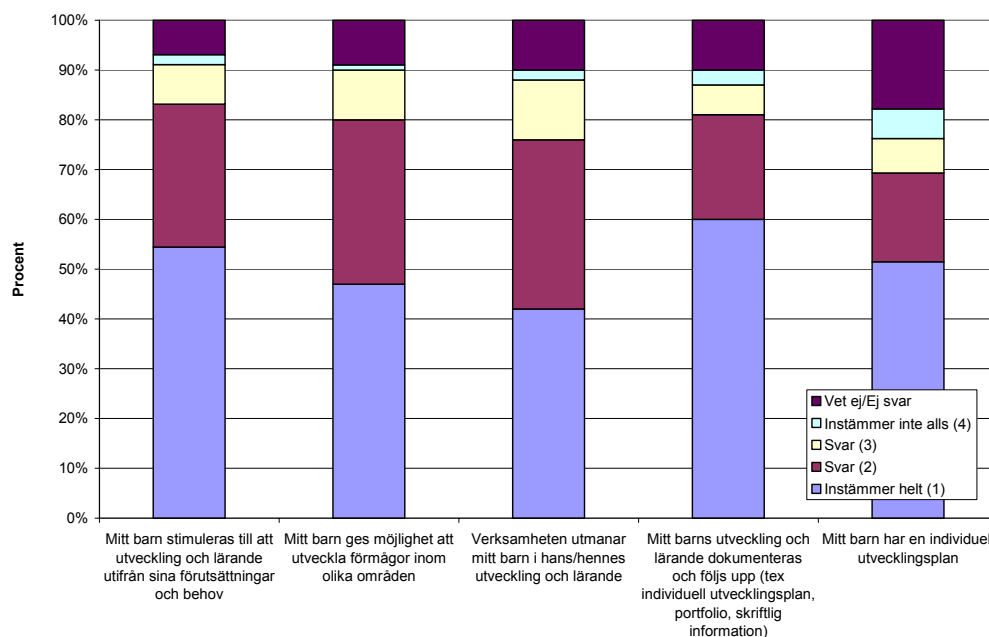
Konkreta frågor om högpresterade elever finns inte i metodhandboken. I observationsrapporten från gymnasiets BP, ES, MP och SP-media program, från 2004, skrivs inget uttalat om hur arbetet för de högpresterande eleverna bedrivs, däremot beskrivs att individuella studieplaner används och följs upp kontinuerligt.

5.4 Kundundersökning/nöjdhetenkäter

Samverkan om uppföljning och utvärdering utgör en del av kommunens kvalitetsarbete. Årligen ställs frågor till elever och föräldrar om deras uppfattningar om skolan i en kommunövergripande kundundersökning/nöjdhetenkät, för första gången våren 2005. Resultatredovisningen speglar nöjdheten med situationen i kommunen totalt och på förskolorna/skolorna. Några frågor speglar frågeställningen om snabbare arbetstakt och större utmaningar eller frågor som är närliggande.

5.4.1 FÖRSKOLAN

Två av tio föräldrar till barn i förskolan känner inte till om barnet har en individuell utvecklingsplan. Samtidigt menar 60 procent av föräldrarna att de instämmer helt i att barnets utveckling och lärande dokumenteras och följs upp. Ungefär hälften av föräldrarna instämmer helt i att barnet stimuleras och ges möjlighet att utveckla förmågor inom olika område och drygt 40 procent instämmer helt i att menar att verksamheten utmanar barnet i dess utveckling och lärande.

Diagram 1 Föräldrar svar om sitt barns förskola, kommuntotal⁷

På samtliga frågor ger en större andel föräldrar som har barn i alternativ drift positiva svar än de som har barn i verksamhet med kommunal drift.

Jämfört med svaren från samtliga föräldrar i de sju kommunerna i undersökningen ger en mindre andel Tyresöföräldrar positiva svar på påståendena om barnet stimuleras och om barnets utveckling dokumenteras och följs upp. Frågan om individuell utvecklingsplan har endast ställts i Tyresö. Tyresösvarerna på de två övriga påståendena skiljer sig inte från svaren från samtliga.

5.4.2 GRUNDSKOLAN

På frågan om mitt barn stimuleras till utveckling och lärande är andelen mellan 40-50 procent som instämmer helt bland föräldrar till elever i förskoleklass tom åk 5. Knappt 30 procent av föräldrarna till elever i åk 8 instämmer helt.

På frågan om mitt barns utveckling och lärande dokumenteras och följs upp instämmer man helt i störst utsträckning bland föräldrar till elever i åk 2 och 5, 70 resp. 61 procent. Föräldrar till elever i förskoleklass svarar att de inte vet i störst utsträckning, 17 procent.

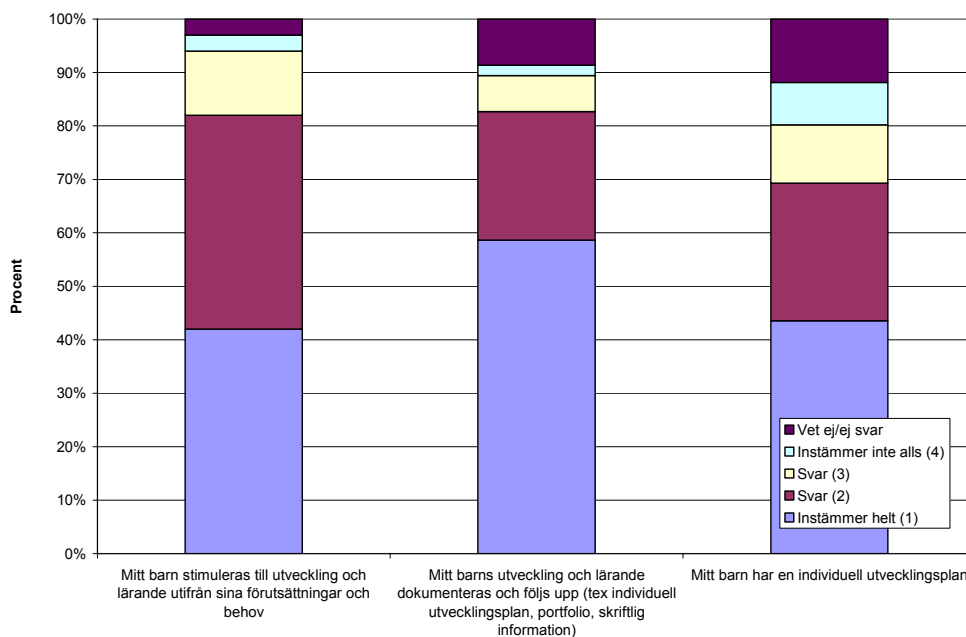
Föräldrar till elever i förskoleklass är också de som i störst utsträckning inte känner till om deras barn har en individuell utvecklingsplan, 25 procent svarar vet ej. Föräldrar till elever i åk 2 instämmer i störst utsträckning, 59 procent.

På samtliga frågor och samtliga skolår ger en större andel föräldrar som har barn i alternativ drift positiva svar än de som har barn i verksamhet med kommunal drift. (Obs: Väldigt få alt. drift svar Fk och åk 2)

Svaren från föräldrar i Tyresö skiljer sig inte från den bild som ges av föräldrarna i de sju kommunerna som deltog i undersökningen sammantaget (påståendet om individuell utvecklingsplan ställdes endast till Tyresö-föräldrar).

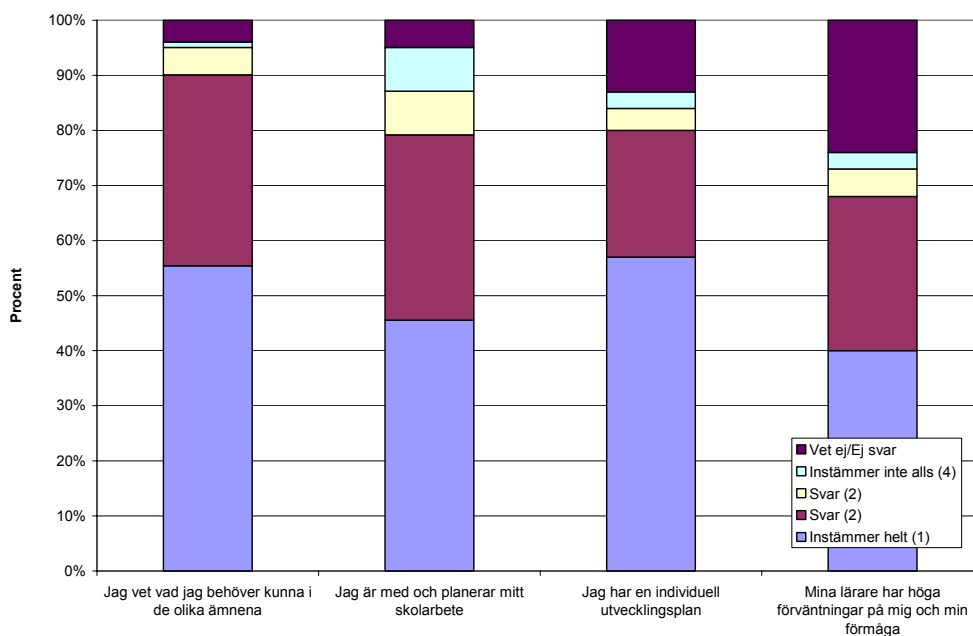
⁷ Tabell med svar från föräldrar till elever i förskola finns i bilaga 2

Diagram 2 Föräldrar till elever i grundskolans åk 5 svar om sitt barns skola, kommuntotal⁸

Elever i åk 5 och 8 har tagit ställning till fyra påståenden som är relevanta för frågan om snabbare arbetstakt/större utmaningar. Genomgående är det större andelar elever i åk 5 som instämmer helt i påståendena.

Diagram 3 Elevers svar åk 5 om sin skola, kommuntotal.⁹

På samtliga frågor ger en större andel elever i åk 8 som går i en fristående skola positiva svar än de elever som går i skola med kommunal huvudman. Svaren från

⁸ Tabell med svar från föräldrar till elever i förskoleklass, åk 2, åk 5 och åk 8 finns i bilaga 2.

⁹ Tabell med svar från elever i åk 5 och 8 finns i bilaga 2.

åk 5 elever i fristående skola är få, men resultatet tyder på att det är mindre andelar elever i kommunala skolor som svarar positivt på frågorna om att de känner till vad de behöver kunna i de olika ämnena och om de har en individuell utvecklingsplan än i fristående skolor, lika stora andelar oavsett huvudman på frågan om lärarnas förväntningar samt en större andel elever i kommunala skolor som svarar att de är med och planerar sitt skolarbete.

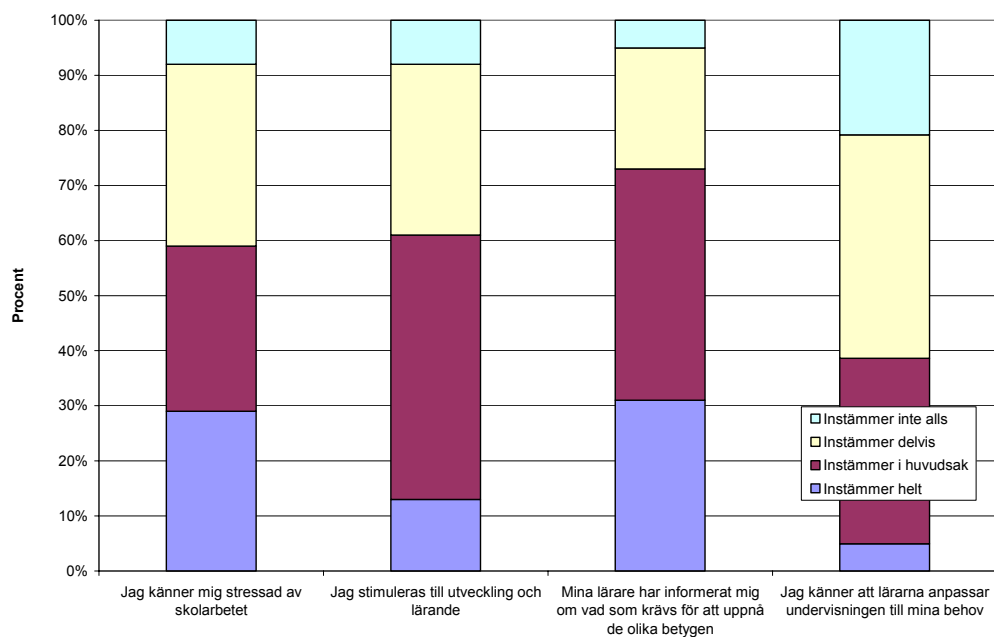
Svaren från elever i Tyresö skiljer sig inte från den bild som ges av eleverna i de sju kommunerna som deltog i undersökningen sammantaget (påståendena om individuell utvecklingsplan och lärarnas förväntningar ställdes endast till elever i Tyresö).

5.4.3 GYMNASIET

Trettio procent av eleverna instämmer helt i att de är stressade av skolarbetet. En lika stor andel instämmer helt i att lärarna informerat om vad som krävs för att uppnå de olika betygen. Av eleverna är det ca 60 procent som instämmer i huvudsak eller helt i att de stimuleras till utveckling och lärande medan endast 39 procent instämmer i huvudsak eller helt i att lärarna anpassar undervisningen till de egna behoven. Hela 21 procent av eleverna instämmer inte alls i att lärarna anpassar undervisningen till de egna behoven.

Det är skillnader mellan programmen huruvida eleverna upplever stress. Elever på AFP (affärsprogrammet, specialutformat program närliggande samhällsvetenskapsprogrammet), SPSP (samhällsvetenskapsprogrammet med inriktning samhällsvetenskap), NV (naturvetenskapsprogrammet, samtliga inriktningar) och SPKU (samhällsvetenskapsprogrammet med inriktning kultur) upplever stress i större utsträckning än elever på övriga program. Minst stress upplever elever på FP (fordonsprogrammet).

Även på frågan om stimulans till utveckling och lärande och anpassning av undervisningen till elevernas behov är det skillnader mellan elevernas uppfattning beroende på program. Elever på ECDA (elprogrammet med inriktning datorteknik) och FP (fordonsprogrammet) upplever i störst utsträckning att de stimuleras till utveckling och lärande och elever på HP (handelsprogrammet) och SPSP (samhällsvetenskapsprogrammet med inriktning samhällsvetenskap) i minst utsträckning. Elever på ECEL (elprogrammet med inriktning elteknik) uppger i störst utsträckning att de känner att undervisningen anpassas till deras behov. Det tycker eleverna på AFP (affärsprogrammet, specialutformat program närliggande samhällsvetenskapsprogrammet) och SPSP (samhällsvetenskapsprogrammet med inriktning samhällsvetenskap) i minst utsträckning.

Diagram 4 Elevers svar år 2 gymnasiet om sin skola, kommuntotal.¹⁰

6. Förslag utifrån utredningen

- Det finns ett visst mått av valfrihet inom kommunen men Tyresö med sitt geografiska läge möjliggör skolgång även i andra kommuner varför fokus i dessa förslag kommer att handla om det inre arbetet i skolan.
- Tydligare information till föräldrar om möjligheten att 5-åringar har möjlighet att börja i förskoleklass höstterminen året innan en tidigare skolstart.
- Organiseringen av undervisningen skall vara flexibel så att de elever som är i behov kan få stöd samt ge förutsättningar för mer individualiserade arbetsätt, t.ex. arbete i flexibla mindre grupper.
- Ge pedagogerna fortbildning i hur individualisering av undervisningen kan organiseras.
- Ta upp och diskutera och se fördelarna med nivågrupperingar inom klassen.
- Utveckla undersökande undervisningsmetoder.
- Undvika/minska elevers upplevelse av stress. Eventuellt undersöka vidare hur det ser ut med upplevelsen av stress.
- Styrdokumenten begränsar inte utan troligtvis är det resurser och organisation som upplevs ge dessa begränsningar
- Fortsatta diskussioner i ämnesgrupper kring kravnivåer.
- Möjlighet för eleverna att studera på distans.
- Bygga upp nätverk inom kommunen men också med andra kommuner
- Seminarier som tar upp diskussionen kring snabbare arbetstakt och större utmaningar. Underlag för dessa diskussioner framgår av bilaga 1.

¹⁰ Tabell med svar från elever finns i bilaga 2.

Bilaga 1

Underlag för seminariediskussioner

1. Undervisningen ska anpassas efter individuella förutsättningar. Diskuteras frågan om de barn/elever som behöver snabbare arbetstakt/större utmaningar kollegor emellan? Hur resonerar ni? Vilka strategier finns på förskolan/skolan för att bemöta elever som behöver snabbare arbetstakt/större utmaningar?
2. Hur tar man reda på elevernas nivå? Hur planeras och dokumenteras elevens arbete? Vilka redskap används (loggbok, portfolio och individuell utvecklingsplan)? Skillnader mellan ämnen? Information till elever om mål och krav för olika betyg?
3. Hur är kopplingen mellan individuell planering och dokumentation till utvecklingssamtal, åtgärdsprogram och kvalitetsarbete?
4. I vilken form erbjuds eleverna utmaningar? Har man nivågruppering? Möjlighet att välja olika arbetsscheman? Erbjuds eleven ”senare” läroböcker/uppgifter? I vilka ämnen? Andra sätt, vilka?
5. Hur ser man till helheten för dessa elever; uppnåendemål – strävansmål? Utveckling inom olika områden; personlig utveckling, social utveckling, demokratisk utveckling och kunskapsutveckling.
6. Har ni möjlighet att ge dessa barn/elever det de behöver eller upplevs det finnas brister? Vilka? Hur ska man komma till rätta med dem, förslag?

Bilaga 2**Tabeller****Tabell 1** Föräldrars svar om sitt barns förskola, kommuntotal

	Instämmer helt (1)	(2)	(3)	Instämmer inte alls (4)	Vet ej/Ej svar
Fråga 6 Mitt barn stimuleras till att utveckla förmågor inom olika områden	55	29	8	2	7
Fråga 7 Mitt barn ges möjlighet att utveckla förmågor inom olika områden	47	33	10	1	9
Fråga 8 Verksamheten utmanar mitt barn i hans/hennes utveckling och lärande	42	34	12	2	10
Fråga 9 Mitt barns utveckling och lärande dokumenteras och följs upp (tex individuell utvecklingsplan, portfolio, skriftlig information)	60	21	6	3	10
Fråga 21 Mitt barn har en individuell utvecklingsplan	52	18	7	6	18

Tabell 2 Föräldrar till elever i grundskolans svar om sitt barns skola, förskoleklass, åk 2, åk 5 och åk 8.

	Instämmer helt (1)				(2)				(3)				Instämmer inte alls (4)				Vet ej/Ej svar			
	Fk	Åk 2	Åk 5	Åk 8	Fk	Åk 2	Åk 5	Åk 8	Fk	Åk 2	Åk 5	Åk 8	Fk	Åk 2	Åk 5	Åk 8	Fk	Åk 2	Åk 5	Åk 8
Fråga 5 Mitt barn stimuleras till utveckling och lärande	47	49	42	28	34	36	40	42	8	9	12	17	2	2	3	6	9	3	3	7
Fråga 8 Mitt barns utveckling och lärande dokumenteras och följs upp (tex individuell utvecklingsplan, portfolio, skriftlig information)	55	70	61	46	19	20	25	30	7	5	7	12	3	1	2	4	17	4	9	8
Fråga 22 Mitt barn har en individuell utvecklingsplan	39	59	44	34	19	16	26	23	8	8	11	13	9	5	8	14	25	11	12	16

Tabell 3 Elevers svar åk 5 resp. 8 om sin skola, kommuntotal. Frågenummer inom parentes avser åk 8

	Instämmer helt (1)		(2)		(3)		Instämmer inte alls (4)		Vet ej/Ej svar	
	Åk 5	Åk 8	Åk 5	Åk 8	Åk 5	Åk 8	Åk 5	Åk 8	Åk 5	Åk 8
Fråga 9 (9) Jag vet vad jag behöver kunna i de olika ämnena (Jag vet vad som krävs av mig för att uppnå de olika betygen)	56	44	35	37	5	14	1	3	4	2
Fråga 14 (15) Jag är med och planerar mitt skolarbete	46	28	34	37	8	20	8	9	5	5
Fråga 21 (23) Jag har en individuell utvecklingsplan	57	25	23	29	4	11	3	13	13	21
Fråga 22 (24) Mina lärare har höga förväntningar på mig och min förmåga	40	24	28	38	5	12	3	4	24	22

Tabell 4 Elevers svar år 2 gymnasiet om sin skola, kommuntotal.

	Instämmer helt	Instämmer i huvudsak	Instämmer delvis	Instämmer inte alls
	Totalt	Totalt	Totalt	Totalt
Fråga 10 Jag känner mig stressad av skolarbetet	29	30	33	8
Fråga 20 Jag stimuleras till utveckling och lärande	13	48	31	8
Fråga 21 Mina lärare har informerat mig om vad som krävs för att uppnå de olika betygen	31	42	22	5
Fråga 23 Jag känner att lärarna anpassar undervisningen till mina behov	5	34	41	21